

zással, a külön sorban kezdett sorok önálló bekezdésnek minősülnek, azonban nem mindig vannak elkülönítve a megelőzőtől. Lásd pl. „A címszavak alakjának megadása...” kezdetű részt (7.), a 9. ill. a 10. lapot. Ismét az előszóban a szöveg kétfajta betűtípust használ, felváltva alkalmazva az *õ*, *ű* betűket és „repülő ékezetes” (*õ*, *ű*) párjukat.

A szótári részben a számtípusok használatát bizonyos fokú következetlenség jellemzi, a szövegben kétfajta számtípus használata fordul elő. Lásd pl. az 58. oldal *ikuinen* és *ilman*, vagy az 82. és 83. oldal *karvas* ill. *katkera* címszavát: más címszóra utalásban homonímia-megkülönböztető szerepben vannak, utóbbi két esetben ráadásul ugyanarra a címszóra utalnak a számok.

GÁL ATTILA

A tartui egyetem új hungarológiai sorozata

Tartu évtizedek óta az északkelet-európai hungarológia egyik fellegrárának számít. Az első magyar lektor, Virányi Elemér négy évvel Észtország függetlenségének kinyilvánítása után, 1922 novemberében kapta meg kinevezését, s doktori disszertációjának megvédése után, 1923-ban kezdte meg a magyar nyelv oktatását. Virányi 1928-ban hazatért, néhány év szünet után őt Györke József (1931–37), majd Fazekas Jenő (1937–41) követte. A szovjet időkben Tartuban hivatalos magyar lektor ugyan nem működött, de az intézmény nem maradt magyaroktatás nélkül, ezt a feladatot közel négy évtizeden át Paula Palmeos végezte, majd tanítványai – Tõnu Seilenthal, Anu Nurk és Ene Asu-Ounas – folytatták munkáját. Ezekben az évtizedekben Tartu nemcsak a szovjetunióbeli finnugrisztika meghatározó intézményévé vált, hanem a kárpátaljai magyar kutatók egész sora védte meg itt disszertációját.

A kilencvenes évek elején az észt–magyar kapcsolatok magasabb szintre jutottak: 1992 őszén észt lektorok álltak munkába Magyarországon (Anu Kippasto Debrecenben és Tiina Rüütmaa Szombathelyen), őket 1994-ben az ELTE észt lektoraként Piret Korjus követte, s 1993-ban megkezdte működését Tartuban az „új idők” első magyar lektora, Pomozi Péter is. (A tudománytörténeti háttérrel bővebben: Anu Nurk–Tõnu Seilenthal: Hungarológia Észtországban. In: Hungarológia Magyarországon kívül (szerk. Tuomo Lahdelma–Maticsák Sándor). *Hungarologische Beiträge* 4: 73–80. Jyväskylä, 1995; Pomozi Péter: *Morzsák*

a tartui magyar hungarológia történetéből. Hungarológia 4: 271–287. Budapest, 1993.)

A magyaroktatás, tágabb értelemben a hungarológia magasabb szintre jutásával (ennek egyik fontos állomása, hogy 1994-től magyar nyelvet és irodalmat főszakként is lehet tanulni) részben megteremtődtek a könyvkiadás feltételei is. A tartui egyetem finnugor tanszékének keretein belül működő hungarológiai tanárgárda – Tõnu Seilenthal, Anu Nurk – 1997-ben magyarságtudományi sorozat kiadását kezdeményezte **Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia** (a továbbiakban BSHE) címmel, melynek ezidáig öt kötete látott napvilágot. A továbbiakban ezen kötetek rövid bemutatását végzem el.

1. Anu Kippasto–Anu Nurk–Tõnu Seilenthal: Magyar–észt vonzatszó-tár. Ungari–eesti rektsioonisõnastik. Tartu, 1997, 96 lap.

A haladó szintű magyaroktatás egyik fontos segédkönyve a vonzatszó-tár, amelyben 392 magyar ige közel 800 vonzatát mutatják be a szerzők. Csak helyeselni lehet, hogy a vonzatok nem felsorolásszerűen állnak egymás után, hanem mondatokba foglalja tanítják őket (ezáltal például a tárgyas ragozás problémái is felbukkannak); ráadásul ezek a mondatok nem tankönyvízü szülemények, hanem élő nyelvezetű példák. Amikor az észt megfelelők megkövetelik, a szerzők egy vonzat alatt több példát is felsorolnak, például *elhagy vmit/vkit: A fõnök gyorsan elhagyta a szobát ~ Ülemus lahkus kiiresti ruumist. A férj elhagyta a feleségét. ~ Mees jättis oma naise maha. Elhagyunk két biciklistát. ~ Möödusime kahest jalgratturist* stb. A vonzatok száma természetsszerűleg eltérő, a legtöbb vonzattal (9) a *szól* ige rendelkezik, ezt követi az *ad* (8), *ér*, *kiáll* (7) stb. A kötetet az észt igék betűrendes mutatója zárja.

2. Észt hungarológia 75. Eesti hungaroloogia 75 (szerk. Anu Nurk–Tõnu Seilenthal). Tartu, 1997. 232 lap.

A kötet a tartui hungarológiai oktatás és kutatás 75 éves jubileuma alkalmából rendezett konferencia anyagát tartalmazza. A kötetet a Magyar Köztársaság elnökének, Göncz Árpádnak a köszöntőlevele nyitja, amelyből kiviláglik, hogy a korábban említett első tartui lektor, Virányi Elemér hazatérte után Göncz Árpád középiskolai magyartanára volt. A kötetben 18 tanulmány kapott helyet, a nyelvészeti (Gergely Piroska, Mayer Klára Irén, Mikola Tibor, Paczolay Gyula, Pomozi Péter és Tóth Szilárd) és az irodalmi (Egyed Emese, Kabdebó Lóránt, Máté József, Anu Nurk) témák mellett a kulturális kapcsolatok (Csúcs Sándor, Krasznai Petúr, Lizanec

Péter, Kairi Mesipuu, Piret Norvik, Tõnu Seilenthal, Strömpl Judit) és a földrajztudomány (Ott Kurs) is képviseltette magát.

3. Magyar–észti igekötős szótár. Ungari–eesti prefiksiverbide sõnas-tik. Összeállította Török Ilona és Lea Kreinin. Szerkesztette: Anu Nurk és Tõnu Seilenthal. Tartu, 1999. 143 lap.

A BSHE harmadik kötete ismét a magyaroktatás egyik fontos területére merészkedik, a szerkesztők a magyarul tanuló külföldiek által az egyik „legrettenetesebbnek”, „legmegtanulhatatlanabbnak” nevezett jelenség, az igekötős igék gyakorlókönyvét adták közre. A kötet alapjául a jyvaskyläi egyetem hungarológiai intézete által 1999-ben kiadott munkafüzet szolgált (Török Ilona–Lassi Mäkinen: 77 magyar ige 707 igekötős alakja finn megfelelőikkel. Hungarológiai Füzetek 2.). A munkafüzetben olyan igék kaptak helyet, amelyek legalább öt igekötővel elláthatók, s amelyekhez bőséges példaanyagot lehet hozzárendelni. Néhány példa a magyar igekötős igék észti megfeleléseire, a kérdés összetettségére: *átadja az üzenetet* 'toimetama edasi', *átadja a helyét* 'loovutama kohta', *átadja a szót* 'andma üle sõnajärge', *átadja magát az érzelmeinek* 'laskma end tunnetest haarata', *átadja magát a kétségbeesésnek* 'olema kahtlustest haaratud', *átadja a labdát vkinek* 'sõötma palli kellelegi'; *beadja az orvosságot* 'andma sisse ravimit', *beadja a gyereket az iskolába* 'panema last kooli', *beadja a derekát* 'andma järele', *beadja a kérvényt* 'esitama, andma sisse palvekirja', *hazugságot ad be vkinek* 'valesid ette sõötma kellelegi', *beadja a kulcsot* 'heitma hinge'; *feladja vkire a kabátot* 'aitama kellelegi mantlit selga', *feladja a csomagot* 'saatma, panema posti pakki', *feladja a leckét* 'andmas üles õppetükki', *feladja a rejtvényt* 'andma mõistatust lahendada', *felad vkit (rendõrségen)* 'andma üles kedagi (politseis)', *feladja a várat* 'loovutama kindlust', *feladja a harcot* 'andma alla võitluses' stb. A kötetben összesen 74 ige 665 igekötős alakja szerepel, több mint 3000 szintagma alkotóelemeként. A munkafüzet minden valószínűség szerint rövid időn belül a magyarul tanuló észti diákok nélkülözhetetlen segédanyagává válik.

4. Arany János balladái. János Aranyi ballaade. Fordította Sander Alfred Liivak. Tartu, 1999. 208 lap.

A sorozat negyedik kötete a tartui egyetem kiemelkedő tehetségű ifjú kutatója, Sander Liivak által fordított Arany balladákat tartalmaz. A kötetben tizennyolc ballada kapott helyet, többek között az *Ágnes asszony* (Emand Ágnes), az *V. László* (László V), a *Szondi két apródja* (Szondi

kaks kannupoissi), *A walesi bárdok* (Walesi bardid), a *Tengerihántás* (Maisilüdimine), a *Vörös Rébék* (Punapää-Rébék), a *Tetemrehívás* (Surnulekutsumine), a *Szibinyányi Jank* (Jank Sibinjani) és a *Rozgonyiné* (Rozgonyi naine). Már ezek a címek is mutatják, hogy Liivak feladata távolról sem volt könnyű: ezek a művek komoly magyar történelmi-kultúr-történelmi háttér nélkül igencsak nehezen érthetők. Ezen a fordító egy közel negyven oldalas magyarázó jegyzet közreadásával próbál segíteni, amelyben egyrészt a ballada keletkezési körülményeit mutatja be, másrészt pedig az adott történelmi személyiség „háttértanulmányát” vázolja fel. Mindezek mellett szó-, név- és mondatmagyarázatokat is közread, pl. *Galambóc* 'endine linnus, praegune küla Doonau paremkaldal (serbia Golubac)' [egykori vár, ma falu a Duna jobb partján]; *Morava* 'Doonau parempoolne lisajögi' [a Duna jobb oldali mellékfolyója]; *Enying* 'linnus Balatoni idatipus' [a Balatontól keletre fekvő vár]; *Izabella* 'Poola kuninga Zygmunt Jagiello tütar, 1539–40 kuningas János Szapolyai naine' [Jagellói Zsigmond lengyel király lánya, Sz. J. felesége]; *Jank Sibinjani* 'János Hunyadi nimi serbia rahvalauludes' [H. J. neve a szerb népdalokban] stb. De meg kell magyarázni azt is, miért fontos Mohács és Nándorfehérvár, ki volt Lajos és Endre, Zsigmond és Ulászló, Szondi György és Zách Felicián. A magyarázó szövegben jelentős szerepet kapnak a török megszállással kapcsolatos – az észtek számára általában kevésbé ismert – kifejezések, mint pl. *pasa*, *bej*, *szpáhi*, *janicsár*, *gyaur*, *kaftán*, de felbukkan a *must kohv* 'feketekávé' és az oly szomorú emlékü *Seitsetorniline* 'Héttorony' definíciója is. A fordító a néhol szinte megoldhatatlan feladatot „huszárosan” végzi el, pl. *bätjaar* (*betyár*) 'pustaröövel, Robin Hoodi ja Rummu Jüri aatekaaslane (betyár) [pusztai rabló, R. H. és R. J. eszmetársa]. Féltő, hogy a kötetet – a bőséges magyarázó anyag ellenére is – csak olyanok tudják haszonnal forgatni, csak olyanok tudják igazán értékelni Arany balladáit, akik már kellő szintre jutottak a magyar történelem és kultúrtörténet tanulmányozásában.

Liivak fordítása pontos, s ahol lehet, igyekszik hűen visszaadni az „aranyi” nyelvezetet, a rímeket, a balladák hangulatát. Nézzünk meg például *A walesi bárdok* néhány részletét: *Kuningas Edward Inglismaalt / sörgib hallil ratsul: / „Las vaatan,” ütleb, „mis on väärt / minu Walesi valdus. / Kas on jõge süül, / kas maa on hää, / Ka son kastnud seda poegade / veri mässuline?* (az első két versszak); *Liha ja kalu, maiuspalu / saada teenrit toovad, / suu ja silma kiusatusi – / vaadatagi koormav* (Vadat és halat, s mi jó falat / Szem-szájnak ingere, / Sürgő csoport, száz szolga hord, / Hogy nézni is tereh); *„Haa, haa! Mis mühiseb?... Mis laul*

/ kääib öises Londonis? / Lordmajori ma üles poon, / kui kostab veel üks piiks!” („Ha, ha! mi zúg?... Mi éji dal / London utcáin ez? / Felköttem a lord-majort, / Ha bosszant bármi nesz!”).

A kötetet Sander Liivak észt nyelvű (*János Aranyi ballaadide tagamiad*) és Nyilasy Balázs magyar nyelvű tanulmánya (*Arany János balladái*) zárja. Az igényes, szép kiadású kötet egyik előnye, hogy a könyvben nemcsak az észt fordítások kaptak helyet, hanem a magyar nyelvű eredeti balladák is szerepelnek benne.

5. Anu Nurk–Tõnu Seilenthal: Ungari. Maa, rahvas, kultuur [Magyarország – az ország, a nép, a kultúra]. Tartu, 1999. 116 lap.

A sorozat ötödik kötete országismereti kézikönyv. A hiánypótló mű a következő fejezetekre oszlik: Ungari Vabariik [a Magyar Köztársaság], Haldusjaotus [közigazgatás], Poliitiline olukord [politikai helyzet], Ungari rahvuslikud sümbolid [a magyar állam szimbólumai], Ungari keel [a magyar nyelv], Ajalugu [történelem], Haridus [oktatás], Kunst [művészet], Muusika [zene], Teater [színház], Film [film], Rahvakunst [népművészet], Ungari köök [a magyar konyha], Joogid [italok], Suuri ungarlasi [nagy magyarok], Ungari Internetis [Magyarország az interneten].

Az első két fejezet (*Ungari Vabariik* és *Haldusjaotus*) a hagyományos statisztikai adatokon kívül Magyarország rövid földrajzi áttekintését, a tájegységek bemutatását és a közigazgatási egységek listáját tartalmazza. A *politikai élet* bemutatása az elmúlt tíz év eseményeit veszi röviden számba, a kilencvenes évek három parlamenti választásának statisztikai adataival együtt. A *magyar állam szimbólumai* c. fejezetben a szerzők szólnak a magyar zászló, a címer és a korona történetéről, a Himnusz keletkezési körülményeiről és a három nagy ünnepünkről. Közreadják a Himnusz magyar szövege és kottája mellett annak észt fordítását (Albert Kruus fordítása) is.

A *magyar nyelvet* bemutató fejezetben nyelvünk finnugor alapjai és nyelvtörténetünk főbb állomásai, illetve nyelvjárásaink térképen való bemutatása mellett nyelvünk szerkezetéről olvashatunk. A szerzők több mint 70, az alapszókinszbe tartozó észt–magyar szómegfelelést adnak közre.

A kötet egyötödét a *magyar történelem* bemutatása teszi ki, a Kárpát-medence honfoglalás előtti képétől a magyarok bejövetelén, Szent István államalapításán, az Árpád-ház uralkodásán, a török hódításon, a reformkor és szabadságharc vázlatán át a XX. századi történelmünkig. A szinte naprakész áttekintés legutolsó dátuma 1999. március 12., hazánk NATO-

csatlakozásának időpontja. Nagyon hasznos a királyok, miniszterelnökök és köztársasági elnökök listája, Árpád fejedelemtől a mai időkig.

Az *oktatásügyről* szóló fejezet Pannonhalmától a mai idők TEMPUS programjáig öleli fel a kérdéskört. Ugyancsak nagyívű a *művészetek* bemutatása: a jáki templomtól Makovecz Imréig, a Kolozsvári testvérektől Victor Vasarely-ig.

A *zenei fejezet* népzeneink és komolyzeneink mellett a jelenkor könnyűzenejének (Szörényi, Bródy, Koncz, Tolcsvay) is figyelmet szentel. A *színházakról* szóló részben a reneszánsz időktől a Győri Balettig kaphatunk átfogó képet. Alapos a magyar *filmművészet* bemutatása is, a szerzők hatvan filmről adnak több-kevesebb információt. A *népművészet* bemutatása tájegységenként történik, az észti olvasók többek között megismerhetik a Miska-kancsót, a székelykaput, a tornácot vagy éppen a tulipánosládát.

A kötet érdekes színfoltja a magyar *ételek és italok* bemutatása, a számunkra olyannyira fontos paprika és vöröshagyma mellett a szerzők szólnak a pörköltről és a töltött káposztáról, a kolbászról és a szalonnáról, a gulyásról és a túrós csuszáról is. Az észti olvasók információkat szerezhetnek a borvidékekről, megismerhetik a főbb bor- és pálinkafajtákat, s a gyakorlati országismeret részeként megtudhatják, mi a kisfröccs, a hoszszulépés és a házmester között a különbség.

A kézikönyvet egy rendkívül hasznos fejezet zárja (*Suuri ungarlasi – nagy magyarok*), amelyben 82 kiemelkedő magyar személyiség rövid életrajzát olvashatjuk. Habár, mint minden ilyen lista, ez is szubjektív, mégis tanulságos megvizsgálni, hogy külföldi szerzők kiket sorolnak a „halhatatlanok” közé. Úgy tűnik, a legnagyobb erősségünk továbbra is a tudomány, a legtöbb képviselő (32) e területhez tartozik (Bárány Róbert, Bay Zoltán, Békésy György, Bíró László, Bolyai János, Budenz József, Eötvös Loránd, Gábor Dénes, Galamb József, Goldmark Péter Károly, Harsányi János, Hevesy György, Irinyi János, Jedlik Ányos, Kármán Tódor, John Kemeny, Kőrösi Csoma Sándor, Lénárd Fülöp, Lukács György, Neumann János, Oláh György, John Polanyi, Puskás Tivadar, Reguly Antal, Rubik Ernő, Semmelweis Ignác, Szent-Györgyi Albert, Szilárd Leó, Zsigmondy Richárd, Teller Ede, Tihanyi Kálmán, Wigner Jenő). A lista másik fontos csoportjába a politikusok, közéleti személyiségek sorolhatók, ők huszonketten vannak (Árpád fejedelem, Báthory István, IV. Béla, Bethlen Gábor, Esterházy Miklós József, Esterházy Miklós, Esterházy Pál Antal, Géza fejedelem, Göncz Árpád, Horthy Miklós, Hunyadi János, Kádár János, Kossuth Lajos, I. (Nagy) Lajos, Mátyás király, Mind-

szenty József, Nagy Imre, II. Rákóczi Ferenc, Rákosi Mátyás, George Soros, Széchenyi István, Szent István). Lényegesen kevesebb nagysággal képviselteti magát irodalmunk (Janus Pannonius, József Attila, Kölcsey Ferenc, Madách Imre, Molnár Ferenc, Pázmány Péter, Petőfi Sándor), zenénk (Doráti Antal, Erkel Ferenc, Kálmán Imre, Kodály Zoltán, Lehár Ferenc, Liszt Ferenc), filmművészetünk (Michael Curtis, Jancsó Miklós, Alexander Korda, Lugosi Béla, Szabó István), festészetünk (Csontváry Kosztka Tivadar, Munkácsy Mihály, Victor Vasarely) és építészetünk (Lechner Ödön). Továbbra is nagyon jó a magyar sport hírneve, erről hat név (Balczó András, Egerszegi Krisztina, Papp László, Polgár Zsuzsa, Polgár Judit, Puskás Ferenc) tanúskodik.

A kötetet – a modern idők elvárásainak megfelelően – az interneten fellelhető országismereti információk jegyzéke zárja. A kézikönyvet 26 fotó díszíti, a budapesti látképektől kezdve a torockói falu főutcájáig, a címtől a hollókői népviseletig. Az országismereti kötet megérdemelt volna egy „figyelemfelkeltőbb” borítót is (habár így illeszkedik a sorozatba), reméljük, a második kiadás már igényesebb külsővel jelenik meg (amely természetesen északi rokonainknál is, „pusztán” pénzkérdés).

Reméljük, a tartui egyetem hiánypótló hungarológiai sorozata a továbbiakban is hasonló rendszerességgel és ugyanilyen színvonalon fog megjelenni.

MATICSÁK SÁNDOR

A szlovének nemzeti költője magyar nyelven

Kétnyelvű kiadásban adta közre France Prešeren, a szlovén nemzeti költő verseit a muraszombati Pomurska založba a 2000. év elején. Prešeren születésének 200. évfordulója előtt kívánt tisztelni a szlovén kiadó, amely egy már korábban Budapesten megjelent fordításkötetet adott ki szlovén eredetiben és magyar fordításban. A Muravidéken működő kiadó régóta foglalkozik kétnyelvű publikációkkal, gondolva a határ két oldalán élő kisebbségekre mindkét nép köréből, és azokra is, akik ugyanitt kétnyelvű olvasók, továbbá a kétnyelvű iskolák tanulói. E programra nyertek állami támogatást a Szlovén Köztársaság Kulturális Minisztériumától, s méltó, szép megjelenéssel, fontos illusztrációkkal állították ki a szlovén nemzeti költő verseit.